

Structurele verbetering van de kwaliteitsborging toetsing en beoordeling

Ter bespreking in CvB, 26 april 2010

1. Aanleiding

Iedere opleiding of groep opleidingen binnen een universitaire instelling dient wettelijk te beschikken over een Examencommissie. Door aanpassing van de WHW (in werking tredend vanaf 1 sept. 2010) wordt de rol van de Examencommissie versterkt en breder; de commissie krijgt een sterkere richtinggevende en controlerende rol in relatie tot het waarborgen van de inhoudelijke kwaliteit van toetsing en beoordeling en het waarborgen van het niveau van de afgestudeerden. De verscherpte accreditatie-eisen op het gebied van toetsing en beoordeling, zowel als invoering van het BSA, vereisen helder en operationeel toetsbeleid dat een goede waarborg biedt voor de kwaliteit van toetsing en beoordeling.

Van examinatoren zal in toenemende mate verwacht worden dat zij gekwalificeerd zijn op dit gebied.

HO instellingen dienen te kunnen waarborgen dat de afgestudeerden aan de door de opleidingen zelf opgestelde eindtermen en het daaraan verbonden (academisch) niveau voldoen. De toetsingen¹ gedurende het studietraject, dienen systematisch bij te dragen aan de eindkwalificaties en een betrouwbaar overzicht te bieden van hetgeen een student aan kennis, vaardigheden en houding (competenties) heeft eigen gemaakt.

Kwalitatief slechte toetsing kan onder meer leiden tot onnodige studievertraging, het bieden van een te rooskleurig beeld van de geschiktheid van de student (wat na langere tijd alsnog leidt tot studieproblemen en studie-uitval), klachten van de studenten en rechtzaken indien aan de toetsing zwaarwegende consequenties (zoals het BSA, of het verplichte vertrek voor internationale studenten wanneer zij onder de norm presteren) zijn verbonden en tot het afleveren van afgestudeerden die feitelijk in onvoldoende mate of niet controleerbaar voldoen aan het beloofde niveau en/of niet over alle aangegeven competenties beschikken. Rendementcijfers en uitspraken over de kwaliteit van het onderwijs op basis daarvan, zijn van weinig waarde indien de toetsing van onvoldoende kwaliteit is.

Belangrijke vragen zijn voor de UT op dit moment zijn:

- Zijn de Examencommissies voldoende op de hoogte van hun nieuwe rol en taken en hierop voldoende voorbereid? Zijn de leden voldoende deskundig?
- Is er extra ondersteuning en/of instrumentarium nodig voor de commissies om hun taken te kunnen uitvoeren?
- Beschikken alle opleidingen over toetsbeleid? Is dit ingevoerd en voldoet dit? Is er behoefte aan of bestaat de noodzaak tot centrale richtlijnen?
- Zijn examinatoren voldoende gekwalificeerd voor hun taken?

Doel: Examencommissies die toegerust zijn voor hun (nieuwe) richtinggevende, bewakende en controlerende taken en adequaat functioneren, op basis van onafhankelijkheid en deskundigheid, en daarmee garant staan voor de kwaliteit van de toetsing en beoordeling en het door de opleiding vastgelegde eindniveau van de studenten kunnen waarborgen .

Iedere opleiding beschikt over toetsbeleid dat voor het gehele studietraject leidt tot aantoonbare kwaliteit van toetsing en beoordeling en een goede organisatie van de toetsing. De examinatoren zijn deskundig en weten voor de onderwijseenheid waarvoor zij verantwoordelijk zijn de beoogde kwaliteit van toetsing en beoordeling te realiseren.

¹ In deze notitie wordt het woord "toetsing" in brede zin gebruikt. Onder deze noemer worden zowel tentamens, groepsopdrachten als afstudeeropdrachten e.a voorkomende vormen van toetsing gerekend.

2. Toelichting op de veranderingen die maatregelen noodzakelijk maken

Aanpassing WHW

De WHW is met invoering van het wetsvoorstel “Versterking Besturen” per feb. 2010 aangepast en is voor het onderdeel betreffende Examencommissies per 1 sept. 2010 van kracht.

De taken van Examencommissies zijn versterkt, specifiek vastgelegd en verbreed. Tot nu toe was de commissie vooral verantwoordelijk voor het vaststellen van regels die een goede gang van zaken rond toetsing waarborgen: examinatoren aanwijzen, tentamens en examens organiseren en coördineren. Met de invoering van de nieuwe wetswijzigingen, verschuift het accent van procedures en organisatie, naar de meer inhoudelijke kwaliteit van toetsing. De commissie krijgt tot taak om, binnen het kader van de OER, richtlijnen en aanwijzingen (beoordelingsnormen) voor tentamens en examens vast te stellen (bijvoorbeeld wat betreft de vorm of de relatie met de eindtermen). Expliciet dan voorheen zal de examencommissie volgens de nieuwe wetgeving het gezaghebbende orgaan zijn dat de kwaliteit van toetsing en het eindniveau van studenten garandeert.² Het ligt daarbij voor de hand dat examencommissies door de instelling/opleiding betrokken worden bij het formuleren van toetsbeleid. Ook kunnen de commissies betrokken worden bij het opstellen van de OER.

Impliciet betekent bovenstaande ook dat een Examencommissie er waakzaam op dient te zijn dat het onderwijsprogramma zodanig is samengesteld dat het realiseren van de eindkwalificaties systematisch plaatsvindt en wordt gecontroleerd en dat er geen eindkwalificaties zijn die in geen enkel onderdeel van de studie worden bevorderd. Ook dient bij afstudeeropdrachten niet alleen het eindresultaat aandacht te krijgen, maar ook de inrichting van dit afsluitende leerproces. Dit eindtraject dient adequaat toe te leiden naar het beoogde resultaat.³

In de wet worden ook de voorwaarden voor de commissies aangescherpt: de commissies dienen te functioneren op basis van aantoonbare onafhankelijkheid en deskundigheid. Dit impliceert, zoals in de memorie van toelichting op de wijzigingen staat aangegeven, dat het CvB of de decaan aan de commissies geen richtlijnen of aanwijzingen kan geven voor beoordeling van examinandi en dat in de commissie deskundigen zitting hebben. De decaan dient de leden te horen voor ze overgaat tot benoeming en er voor zorg te dragen dat de commissie ook onafhankelijk en deskundig kan functioneren.

Minimaal 1 lid dient als docent aangesteld te zijn bij de opleiding waarvoor de commissie werkzaam is. Vanuit het oogpunt van transparantie, onafhankelijkheid en professionalisering kan – en dit wordt in de memorie van toelichting ook aanbevolen - gebruik worden gemaakt van externe deskundigen als examinator of lid van de Examencommissie. Deelname van personen met een managementfunctie, die verantwoordelijk zijn voor de financiële situatie van een opleiding of instelling, dient omwille van onafhankelijkheid en transparantie, vermeden te worden.

De commissie dient jaarlijks verslag te doen van hun activiteiten aan het instellingsbestuur of de decaan.

OER en gedragsregels

Examencommissies opereren wat betreft het opstellen van richtlijnen en beoordelingsnormen binnen het kader van de OER.

In de Toelichting op de CvB Richtlijn OER voor de bacheloropleidingen UT zijn van oudsher gedragsregels opgenomen “*t.b.v. de examens en tentamens van de Examencommissie*”. Omdat de Examencommissie onafhankelijk functioneert en eigen bevoegdheden heeft, gelden de regels als door de decanen destijds overeengekomen kader en vormen geen onderdeel van de OER.

Op basis van de nieuwe ontwikkelingen (WHW, instellingsaccreditatie, BSA, Internationalisering) zal nagegaan dienen te worden hoe deze gedragsregels zich verhouden tot de nieuwe situatie en wenselijk zijn. Gezien de onafhankelijkheid van de commissies, gaat bij een nadere operationalisatie van de rol van de Examencommissies eerder de gedachte uit naar voorbeeldmatige uitwerkingen van de taken en rollen van de Examencommissies, voorbeelden van richtlijnen en aanwijzingen (beoordelingsnormen) voor toetsing en voorbeelden van in te zetten procedures en instrumentarium.

² Het CvB blijft *eind*verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en graadverlening.

³ Zie ook Toetsbeleid INF-Opleidingen Versie 2, 9 november 2007 Romkema e.a.

Strengere accreditatie-eis

Het huidige accreditatiestelsel wordt aangepast. Een van de aanpassingen is dat het onderdeel toetsen en beoordelen een volwaardig onderdeel wordt van het accreditatiekader en dat de opleiding de accreditatie kan verliezen bij een onvoldoende voor dit onderdeel.⁴

Bij de beoordeling door een VBI zal naar verwachting zowel gekeken worden naar de visie op toetsing, het toetsbeleid en de adequate organisatie van de toetsing, als naar de vorm en kwaliteit van de toetsen zelf en de beoordelingswijze en –criteria. Tevens zal gelet worden op de rol van de Examencommissie en de wijze waarop de kwaliteit van de toetsing bewaakt en gewaarborgd wordt.

Invoering BSA en internationalisering

Invoering van het BSA en internationalisering stellen vanuit een andere invalshoek eisen aan goede toetsing en verantwoording daarvan.

Invoering van het BSA vereist dat de toetsing in B1 op een betrouwbare, valide, en transparante wijze gebeurt om terechte verwijzingen te kunnen geven. De URaad wijst hierop in een brief richting CvB betreffende de plannen voor de pilots voor BSA (UR 09-014 - UR vragen inzake BSA 15-01-2009). In deze brief stelt de URaad tevens de vraag of een centraal toetsbeleid niet onderdeel uit zou moeten maken van goed UT-onderwijs.

De UT komt tegemoet aan de nationale wettelijke vereisten voor internationale studenten⁵. Dit impliceert ook dat de UT de voortgang van de internationale studenten dient te monitoren en onvoldoende voortgang dient te rapporteren aan de IND. Presteren onder de norm kan voor de internationale student vergaande consequenties hebben. Ook in dit kader is het belangrijk dat de toetsing van een zodanige kwaliteit is dat er (liefst vroegtijdig) duidelijk naar voren komt of de studie voor de betreffende student geschikt is en disputen of rechtszaken op grond van inadequaat geachte toetsing voorkomen worden.

3. Beschrijving huidige situatie UT

Toetsbeleid per opleiding of soms facultair / behoefte aan voorbeelden en instrumentarium

Op dit moment is het de verantwoordelijkheid van de opleiding of faculteit om toetsbeleid te formuleren en dit beleid tot uitvoering te brengen. Diverse faculteiten en opleidingen hebben beleid geformuleerd of zijn hiermee bezig. Een belangrijke vraag is, gezien de strengere eisen, of dit beleid in alle gevallen voldoet. Een tweede vraag betreft de uitvoering daarvan: beleid op papier is een ding, maar daadwerkelijke doorvoering daarvan tot het niveau van het controle uitoefenen op de kwaliteit van de individuele tentamens/opdrachten, een tweede.

Geluiden uit het onderwijsveld, geven de indruk dat op dit moment men op opleiding of facultair niveau, ofwel bezig is zelf uit te vinden wat de nieuwe vereisten zijn en op welke wijze daarop ingespeeld moet worden ofwel naar elkaar aan het kijken is voor raad en voorbeelden. Er is sterk behoefte aan goede voorbeelden van toetsbeleid en voorbeelden van instrumentarium en procedures om het beleid ook tot uitvoering te laten komen in de praktijk.

Bij een toekomstige instellingsaccreditatie zou een centraal kader voor toetsbeleid en centraal georganiseerde ondersteuning een sterk punt kunnen vormen.

Er bestaat gerede twijfel t.a.v. het voldoende voorbereid zijn van Examencommissies op de nieuwe taken en t.a.v. de deskundigheid van de leden.

De meeste faculteiten op de UT hebben per opleiding (ba+ma) een Examencommissie (EC). MB heeft – op BIT na, die een eigen EC heeft – een EC voor alle bachelors samen en een EC en voor alle masters.

De Onderwijskundige Dienst heeft op 29 juni 2009 vooruitlopend op de invoering van de wetwijziging een bijeenkomst georganiseerd voor voorzitters Examencommissies. Doel van deze bijeenkomst was het bespreken van deze nieuwe wet en de gevolgen daarvan voor examencommissie. De deelnemers konden aan de hand van een checklist hun huidige werkwijze inventariseren.

Circa tien voorzitters van examencommissies waren aanwezig. Een deel van de aanwezigen had de indruk dat hun Examencommissie de eigen werkzaamheden redelijk voor elkaar had. Andere aanwezigen waren van mening dat de werkzaamheden op een aantal aspecten nog wel verbeterd kunnen worden, met name wat betreft het toezicht houden op en de kwaliteitsborging van het toetsen.

⁴ Deze aanpassing treedt in werking op het moment dat het wetsvoorstel tot wijziging van de WHW in verband met de aanpassing van het accreditatiestelsel in werking treedt. Op dit moment is de datum nog niet bekend.

⁵ Zie Code of Conduct international student higher education. Revised 4 December 2009

Bij de OD-trainers die deze bijeenkomst verzorgden bestaan er twijfels t.a.v. de voorhanden deskundigheid bij Examencommissies, met name met betrekking tot het beoordelen van de toetskwaliteit.

De uitkomst van de OD-bijeenkomst weerspiegelde in grote lijnen de uitkomsten van een door de *Inspectie van het Onderwijs* gehouden landelijk onderzoek naar het functioneren van Examencommissies. Op grond van een inventarisatie van de werkzaamheden van commissies, bleken Examencommissies niet altijd garant te (kunnen) staan voor het eindniveau. De kwaliteitszorg ten aanzien van toetsing en examinering laat in veel gevallen te wensen over.

De Inspectie komt tot de conclusie dat een groot deel van de examencommissies nog onvoldoende is toegerust voor de nieuwe gezaghebbende positie, zoals voorgesteld in de wetwijziging. Zij beveelt aan dat instellingen zelf een kritische analyse verrichten en op basis daarvan waar nodig maatregelen nemen. De Inspectie stelt voor dat NVAO en Koepelorganisaties (VSNU, HBO-raad en Platform van Aangewezen/Erkende Particuliere Onderwijsinstellingen in Nederland) ondersteuning bieden door respectievelijk de rol van Examencommissies nader te specificeren en 'good practice' te verzamelen en te verspreiden.

Er bestaat gerede twijfel wat betreft de deskundigheid van UT-docenten (e.a. onderwijsbetrokkenen) op het gebied van toetsing

Alhoewel wettelijk gezien als examinatoren ook externen (bijvoorbeeld een toetsdeskundige) kunnen worden aangewezen, zal in de onderwijspraktijk veelal de docent die hoofdverantwoordelijk is voor een vak ook de toetsing en beoordeling verzorgen.

Bij de onderwijskundigen (docententrainers) van de OD bestaat de indruk dat docenten over het algemeen niet geschoold en niet of beperkt deskundig zijn op het gebied van toetsing. Uitzondering hierop vormen de BKO-gediplomeerden, die gedurende het traject scholing ontvangen op dit gebied en een bewijs van (basis) bekwaamheid moeten afgeven.

Toetsen worden maar zelden geconstrueerd op basis van toetsplannen en toetsmatrijzen, waardoor een goede relatie tussen leerdoelen en toetsing voor zover al voorhanden in ieder geval niet controleerbaar is. Bij producten worden niet altijd beoordelingscriteria gehanteerd of gecommuniceerd naar studenten. Toetsen worden niet (overall) systematisch gecontroleerd op basis van criteria als validiteit, betrouwbaarheid en transparantie of achteraf geanalyseerd.

Bij meerdere faculteiten/opleidingen is men zich wel bewust van de noodzaak tot deskundigheidsbevordering en sterkere controle op de kwaliteit van toetsing, maar concrete maatregelen op docentniveau zijn nog maar beperkt doorgevoerd.

4. Advies

Om er voor zorg te dragen dat opleidingen in staat zijn een waarborg te geven voor het niveau van de afgestudeerden en de kwaliteit van toetsing, zijn meerdere, elkaar versterkende, maatregelen nodig. Het vergt daarnaast een cultuuromslag in het denken over (de essentie van) onderwijskwaliteit en de rol van toetsing daarin.

1) Om meer eenduidigheid en consistentie te bereiken wat betreft het toetsbeleid bij de diverse opleidingen, wordt voorgesteld na te gaan of centrale richtlijnen (een kader) voor toetsbeleid wenselijk is en dit desgewenst op te stellen. Met name in relatie tot de kwaliteitsborging van toetsing. De richtlijnen bieden een vertaalslag van zowel de nieuwe WHW en er wordt rekening gehouden met de accreditatievereisten en de OER.

2) Het is belangrijk dat Examencommissies worden gewezen en voorbereid op hun nieuwe taken en rollen. De deskundigheid van de leden wordt bevorderd door gerichte professionaliseringsactiviteiten. Examencommissies kunnen er voor kiezen om specifieke toetsdeskundigen en externen (bijv. een docent van een soortgelijke opleiding bij een andere instelling) in hun commissie op te nemen of een beroep doen op advies van toetsdeskundigen ter ondersteuning van hun taken. Bij het inschakelen van adviseurs geldt nadrukkelijk dat de Examencommissies de eindverantwoordelijkheid dragen en de leden ook zelf over de noodzakelijke deskundigheid dienen te beschikken (zoals voorgeschreven in de wet).

3) Procedures en instrumentarium voor het vaststellen en bewaken van de kwaliteit van toetsing (incl. afstudeeropdrachten) kunnen worden ontwikkeld, getest en (in de vorm van good practices) en uitgewisseld. Hierbij gaat het om instrumentarium zowel voor de docenten (zoals checklists te hanteren bij het opstellen of analyseren van toetsen) als voor de Examencommissies (zoals screeningsinstrumenten). Geadviseerd wordt om, t.b.v. de uitwisseling van good practices en instrumentaria, een online kennismanagementsysteem op te zetten op het gebied van toetsing. Bij MB en GW is al eerder behoefte hieraan kenbaar gemaakt. MB heeft hiervoor al een aanzet gemaakt. Voor de input zal niet alleen binnen de UT kunnen worden gekeken, maar ook landelijk en internationaal.

4) Een belangrijke waarborg voor goede toetsing bieden deskundige examinatoren. Voor examinatoren zal in toenemende mate de eis gelden dat zij (aantoonbaar) gekwalificeerd dienen te zijn tot het afnemen van toetsing; dit impliceert onderwijskundige kennis en vaardigheden wat betreft het kunnen opstellen van toetsen, het vaststellen van de beoordelingswijze en –norm, het organiseren van toetsing en het kunnen analyseren van de toetsresultaten op basis van richtlijnen en criteria voor betrouwbare, valide en transparante toetsing en beoordeling. Waar deze deskundigheid op dit moment ontbreekt zijn gerichte professionaliseringsactiviteiten noodzakelijk. Het organiseren van systematische “peer review” voor wat betreft toetsing en beoordeling, wordt aangeraden om de kwaliteit van toetsing te helpen verhogen en te bewaken. Docenten dienen desgevraagd Examencommissies te kunnen voorzien van het materialen aan de hand waarvan de toetskwaliteit en de beoordelingswijze en –resultaten beoordeeld kunnen worden (zoals: leerdoelen, toetsplan, toetsmatrijs, een antwoordmodel, beoordelingsschema, beoordelingscriteria bij opdrachten, het tentamen en/of de opdracht(en) zelf, de toetsresultaten en een analyse daarvan). NB. Als examiner kunnen ook deskundigen worden ingeschakeld; dit hoeft niet per se de docent van het vak te zijn, al zal dit in de meeste situaties wel de praktijk zijn.

Termijn

Maatregel 1 en 2: mei – aug. 2010 (+ instellen van standaard aanbod aan professionaliseringsmogelijkheden). Maatregel 3: aanzet mei-aug + continuering. Maatregel 4: aanzet mei-aug + continuering.

Voor professionalisering van leden van Examencommissies en docenten dient er een doorlopend aanbod aan professionaliseringsactiviteiten te komen. Alle betrokkenen professionaliseren zal langere tijd vergen. Er kan voorrang gegeven worden aan opleidingen die het eerst geaccrediteerd worden. Voor het opzetten, continu vullen en beheer van een online kennismanagementsysteem zal eveneens een langere termijn gelden. Tot aug. 2010 kan wel al een aanzet worden gegeven.

Ondersteuning

De medewerkers van de Onderwijskundige Dienst kunnen ter ondersteuning ingeschakeld worden. Zowel wat betreft advisering en directe hulp (bijv. bij toetsanalyse), als voor het inrichten van professionaliseringsactiviteiten voor zowel de Examencommissies als docenten. Indien faculteiten/opleidingen over interne toetsdeskundigen willen kunnen beschikken, kan een opleidingstraject voor gegadigden ontwikkeld worden.

Kosten

De expliciete, extra kosten betreffen de kosten voor: opzet en uitvoering van professionaliseringsactiviteiten; ondersteuning en advies voor opleidingen (Examencommissies) door toetsdeskundigen; ontwikkeling van instrumentarium en het opzetten en beheer van een kennismanagementsysteem (online te raadplegen) op het gebied van toetsing.

Voor zover de OD en deskundigen bij de opleidingen hiervoor kunnen worden ingeschakeld, betreft dit interne kosten (doorberekening).

Impliciete kosten betreffen de extra inzet en uren van Examencommissieleden voor professionalisering en verzwaren van hun taken. Idem wat betreft de docenten die worden aangewezen als examinatoren.

Verwachte knelpunten en risico's

- Examencommissies zien de noodzaak tot verandering van hun huidige rol en taken niet in en/of zien geen noodzaak tot deskundigheidsbevordering. Ergo: alles blijft zoals het was.
- Examencommissies en/of old's zijn er huiverig voor (mede gezien een gevraagde tijdsinvestering) docenten aan te spreken op hun deskundigheid op het gebied van toetsing en op de noodzaak tot

professionalisering. Bij gebleken kwaliteitsproblemen m.b.t. de toetsing van een bepaalde onderwijseenheid worden geen structurele maatregelen ter verbetering genomen.

- Er is onvoldoende ondersteuning in de vorm van deskundigen op het gebied van toetsbeleid en toetsing voorhanden of beschikbaar voor de opleidingen. Initiatieven stranden hierdoor.
- Alle opleidingen vinden zelf 'het wiel' uit wat betreft procedures, instrumentarium e.d. Dit kan inefficiënt zijn, wanneer goede voorbeelden en instrumenten elders al voorhanden zijn.
- Voorwaarde voor goede toetsing, zijn goede leerdoelen. Dit vormt bij veel vakken een probleem: de leerdoelen zijn onvolledig, vaag, geven niet het beoogde niveau weer enz. Indien voor een vak niet helder is wat de studenten aan het einde daarvan moeten kennen en kunnen, wordt het ook moeilijk om na te gaan via toetsing of ze aan de leerdoelen voldoen. Bij het beoordelen van toetsen op kwaliteit, zal kunnen blijken dat de leerdoelen het eigenlijke pijnpunt vormen.

Voor achtergrondinformatie:

Artikel over de OD-bijeenkomst voor voorzitters EC's 29 juni 2009, met verwijzing naar het door de Inspectie van Onderwijs gehouden onderzoek naar het functioneren van examencommissies.

http://www.utwente.nl/vop/nieuwsbrief_21/examencommissies_nieuwe_stijl.doc/

Inspectierapport Boekhouder of wakend oog

http://www.onderwijsinspectie.nl/site/binaries/content/assets/Actueel_publicaties/2009/Boekhouder+of+wakend+oog+%28printversie%29.pdf

Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en enige andere wetten onder meer in verband met de verbetering van het bestuur bij de instellingen voor hoger onderwijs, de collegegeldsystematiek en de rechtspositie van studenten (versterking besturing).

GEWIJZIGD VOORSTEL VAN WET 2 juli 2009

http://www.eerstekamer.nl/behandeling/20090702/gewijzigd_voorstel_van_wet_6/f=/vi6sb2hbrr9c.pdf

Memorie van toelichting: <http://static.ikregeer.nl/pdf/KST126544.pdf>

Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/geldigheidsdatum_08-02-2010